

1582 Johan van den Corput 1542-1611

Hasselt lag in de jaren tachtig van de 16e eeuw aan de rand van een grensgebied. Na de val van Steenwijk in 1582 beheersten de koningsgezinden nagenoeg het hele gebied tot aan de Zuiderzee. In feite was alleen de route langs de kust tussen Hasselt en Kuinre door het bezit van plaatsen als Zwartsluis en Blokzijl, in handen van de Opstandelingen. De meeste directe slachtoffers van die omstandigheid waren de bewoners van het platteland van Noordwest Overijssel. Zij die dat konden met name de adel hadden hun toevlucht genomen in steden als Kampen en Zwolle.

Een en ander betekende ook dat er een gerede kans was dat de Hollandse handel op de Zuiderzee bedreigd kon worden. Om die reden was Holland dan ook bezorgd over de militaire situatie in het gebied rond Hasselt. Om die reden lagen er Hollandse garnizoenen in Kuinre en Blokzijl. Met name na het verlies van Deventer in 1587 groeide de Hollandse bezorgdheid. Anderzijds waren de Friezen bezorgd over de landverbinding met de overige opstandige gewesten: de eerder genoemde route langs de kust. Wanneer we dit voegen bij de achterdocht waarmee Overijssel werd bekeken door de andere opstandige gewesten, dan hebben we de basis voor de problemen die zich in Hasselt zouden voordoen gedurende de tweede helft van de jaren tachtig.

Die problemen concentreerden zich rond de figuur van de superintendent (garnizoenscommandant) die in 1586 door de Overijsselse stadhouder, graaf Adolf van Nieuwenaer (gestorven 1589), werd aangesteld. Al enige jaren probeerde de stadhouder meer greep te krijgen op de situatie in en rond Hasselt, maar de magistraat toonde zich niet echt bereidwillig. Met name het toelaten van garnizoenen was en bleef een probleem en daardoor werd de verdediging Hasselt was een zogenaamde frontierstad, d.w.z. een soort grensvesting van de opstandige gewesten ernstig bedreigd.

Aldus kunnen we drie zaken met name noemen die voor onrust hebben gezorgd in Hasselt.

- * In de eerste plaats was daar de uitwijzing van burgemeester Lephert Schuiten
- * ten tweede was er de bemoeienis van Van den Corput met het stadsbestuur
- * en ten derde was er het tractaat dat Hasselt met Friesland sloot in 1590.

Met name dat laatste heeft voor hevige opschudding gezorgd. De nieuwe superintendent, Johan van den Corput (1542-1611), was al enige jaren in dienst van de opstandelingen als officier en vestingbouwkundige. Hij had voordien gestudeerd in Leuven en Keulen en was in de leer geweest bij de bekende cartograaf Gerard Mercator. Hij was aldus breed geschoold in de klassieken en de cartografie. Zijn kennis en vaardigheden zou hij later in dienst stellen van de Friese stadhouder Willem Lodewijk, die aan de wieg stond van de hervorming van het Nederlandse leger in de jaren negentig van de 16e eeuw.

Deze hervorming heeft grote invloed gehad op de militaire ontwikkelingen in de eeuwen daarna. Na de al genoemde val van Deventer was met name Johan van Oldenbarnevelt, de Hollandse raadpensionaris, erop gebrand de militaire en politieke situatie in Overijssel veilig te stellen. Holland was zich er namelijk terdege van bewust dat de oostelijke gewesten zorgden voor de noodzakelijke diepte in de Hollandse verdediging. Een van de manieren om dat te bewerkstelligen was het verwijderen van verdachte figuren.

Eén van hen was Lephert Schuiten. Deze had al jaren zitting in de Hasselter magistraat, afwisselend als burgemeester en schepen. Hij werd echter verdacht van katholieke sympathieën, reden waarom in januari 1587 door de Raad van State opdracht gegeven werd onder meer Lephert Schuiten uit de stad te verwijderen. Het laat zich raden, dat die uitwijzing voor grote opschudding zorgde. Van den Corput heeft dat vermoedelijk voorzien; hij heeft nog getracht waarschijnlijk de uitwijzing te voorkomen door te trachten de magistraatskeuze van eind januari 1587 zodanig te beïnvloeden, dat hij Schuiten niet hoefde uit te wijzen. Toen dat niet lukte restte hem niet anders dan het bevel uit te voeren. Overigens moesten nog negen anderen de stad verlaten, onder wie Lepherts broer Eduard. In de jaren hierna hebben zowel Hasselt als Overijssel er bij diverse instanties de Raad van State, de Staten Generaal en de stadhouder voor geijverd de uitwijzing ongedaan te maken. Uiteindelijk werd

de maatregel in 1588 verzacht; Schuiten mocht zich voor zaken wel weer in Hasselt ophouden, al mocht hij er niet wonen.

Na 1588 heeft Schuiten echter ook de sympathie van het stadsbestuur verloren. Aan dat laatste ligt vermoedelijk indirect de bemoeienis van Van den Corput ten grondslag. De superintendent heeft namelijk bij verschillende gelegenheden getracht de magistraatskeuze te beïnvloeden. Voor een deel had dat effect en werden er kleine veranderingen aangebracht. Omdat Van den Corput die wijzigingen waarschijnlijk als cosmetisch heeft ervaren, liet hij in augustus 1589 de poorten van de stad sluiten, waarna hij een nieuwe verkiezing afdwong. Uiteraard werd deze handelwijze ervaren als een grove inbreuk op de privilegeën van de stad. In navolging daarvan nam Overijssel dezelfde houding aan. Het heeft er echter alle schijn van dat Holland en Friesland niet ongelukkig waren met deze stap, terwijl Overijssel moest ervaren dat het nog steeds een slechte pers had bij de andere opstandige gewesten.

Daarbij waren Van den Corputs relaties bij de Raad van State en de Staten Generaal dusdanig dat hij in staat was, althans zo voelden de Hasselters dat, al hun pogingen om van hem af te komen teniet te doen. De verontwaardiging over het optreden van de superintendent werd nog groter, toen Hasselt in januari 1590 een verdrag sloot met Friesland over het onderhoud van het garnizoen. Het stadje bond zich daardoor zodanig aan Friesland, dat Overijssel het buurgewest ervan verdacht heel Noordwest Overijssel in te willen palmen. Daarnaast speelde de onvrede van Hasselt over de manier waarop het stadje door het gewestelijk bestuur van Overijssel werd bejegend een rol: het werd naar eigen zeggen niet voor vol aangezien.

Van den Corput werd in deze kwestie gezien als kwade genius, te meer daar Van den Corput goede relaties onderhield met Karel Roorda. Die had zich doen kennen als een fervent voorvechter van de Friese belangen in de nog jonge Republiek der Nederlanden (hij zou enkele jaren in een ernstig conflict raken met de Friese stadhouder). Door de gedwongen verandering van het stadsbestuur in 1589 heeft Van den Corput uiteraard wel de mogelijkheid geopend voor dit tractaat. Maar erger vonden de Overijsselaren de negatieve berichten die over hen werden rondgestrooid binnen de diverse regeringscolleges. Ook daarvan verdachten zij Van den Corput; hij zou zelfs uit zijn geweest op het stichten van muiterij en oproer onder de garnizoenen in Overijssel om ingrijpen te rechtvaardigen. Aldus kreeg het conflict rond het tractaat steeds ernstiger vormen. Tenslotte Maurits werd in 1590 gekozen als stadhouder van Overijssel als opvolger van de in 1589 overleden Nieuwenaeleek het erop dat Friesland en Holland daardoor tegenover elkaar zouden komen te staan. Het interne Friese conflict tussen Roorda en Willem Lodewijk versterkte een en ander nog in 1592 en 1593. In de tussentijd zijn er daadwerkelijk pogingen gedaan om Van den Corput uit Hasselt te verwijderen, maar hij slaagde erin geholpen door het talmen van Willem Lodewijk met het sturen van vervanging de uitvoering daarvan uit te stellen.

Overigens was Van den Corput na 1590 vermoedelijk nog slechts sporadisch in Hasselt. Het conflict werd tenslotte toch in der minne geschikt, doordat Friesland en Holland, in het bijzonder het Noorderkwartier, in 1594 tot een vergelijk kwamen. Friesland trok zich terug uit Hasselt, terwijl de Hollanders zich zouden terugtrekken uit Stavoren (daar lag al jaren een Hollands garnizoen, wat de Friezen een doorn in het oog was).

In ruil daarvoor mocht Friesland Coevorden van een garnizoen voorzien zodra het veroverd zou zijn. Het optreden van Willem Lodewijk heeft er gedurende deze vier jaren voor gezorgd dat de zaak niet escaleerde. Op het eind toonde Hasselt zich nog wel halsstarrig, omdat het een aantal zekerheden wilde t.a.v. de betaling van het garnizoen. Toen het die kreeg, ging het stadsbestuur ook over stag.

Het bestuur had al eerder gemerkt dat in Friesland zelf, doordat Karel Roorda na zijn conflict met Willem Lodewijk het veld had moeten ruimen, de steun voor het tractaat was weggefallen. Aldus waren de jaren tussen 1586 en 1590 een roerige periode in de geschiedenis van Hasselt, waarin het stadsbestuur aanvankelijk tegenover een superintendent stond, die enerzijds opdrachten kreeg van hogerhand; anderzijds in een betrekkelijk vacuüm soms ook zijn eigen weg trachtte te vinden. Het was echter ook een periode waarin de machtsverhoudingen zowel in Holland (na het vertrek van Leicester in

1587 was in het Noorderkwartier Diederik Sonoy uitgeschakeld), als in Friesland veranderden. Daarnaast kreeg de verhouding tussen Maurits en Willem Lodewijk vaste vorm, alsook de politiek van Oldenbarnevelt.

Naast de genoemde problemen deden zich gedurende deze jaren nog tal van andere, kleinere probleempjes voor als uiting van de manier waarop Van den Corput zich met het stadsbestuur bemoeide. Zo liet hij de poortwachter arresteren en naar Blokzijl brengen op verdenking van handel met de vijand.

Hij behield een deel van de geïnde belastingen voor het onderhoud van de verdedigingswerken en voor het garnizoen. Verder nam hij meer soldaten aan dan volgens Hasselt toelaatbaar was. Overigens was Hasselt toentertijd een verzamelpunt voor nieuw geworven troepen. Dan was er een probleem met de plaatselijke bakkers, omdat zij volgens Van den Corput een slechte kwaliteit brood hadden geleverd aan het leger. Allemaal zaken die het beeld oproepen dat Van den Corput degene was die in Hasselt bepaalde wat er gebeurde. Waarschijnlijk lag de waarheid ergens in het midden.

Er zijn inderdaad tekenen die erop wijzen dat Van den Corput een eigengereid persoon was. Anderzijds lijkt het er ook op, dat hij toch wel een goed oog had op de mogelijkheden die hij had en tot hoever hij kon gaan binnen de marges die hem geboden werden. De (familie) relaties die hij in Holland had zullen hem daarbij zeker geholpen hebben. Militair gezien waren de jaren tachtig verder een onzekere periode; de druk van de hertog van Parma op de Republiek was enorm. Na 1590 veranderde ook die situatie volledig en werden Groningen (1594), Coevorden en Steenwijk (1592) en andere plaatsen in hoog tempo veroverd, waardoor het hele noorden en oosten van Nederland in handen viel van de Republiek. Dat betekende als vanzelf dat het belang van Hasselt als frontierstad afnam en dat het belang van met name Friesland bij Hasselt minder werd. Zodoende was Hasselt minder in staat zichzelf tegenover de grote drie steden Kampen, Zwolle en Deventer te profileren dan in de jaren tachtig het geval was geweest. In Overijssel konden de "normale", van oudsher bestaande verhoudingen zich herstellen.

(een samenvatting van hoofdstuk 5 - "Papisten, atheïsten en malcontenten"; Johan als superintendent van Hasselt uit Jan Postema, Johan van den Corput 1542-1611. Kaartmaker, vestingbouwer, krijgsman (Kampen 1993).